

f) Cultura Tisa

În neoliticul târziu, în spațiul de care ne ocupăm, sunt cunoscute etapele târzii ale culturii Banatului în regiunea de nord-vest a Banatului, grupul Turdaș, grupele Iclod, Tisa și Suplac. Toate se formează și se dezvoltă cu contribuția „[ocului”, Vin. a. C, de unde marile asemănări în arhitectură, artă și tehnologia ceramicii.

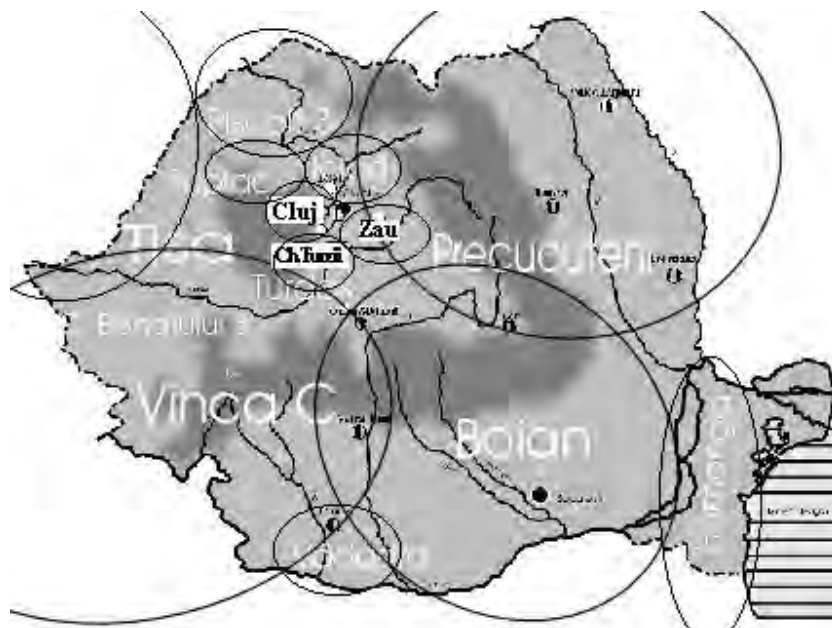

Fig. IVf.1. Harta civilizațiilor din neoliticul târziu

În raport de migrația Vin. a. C și fenomenele care o însoțesc, unele civilizații, datate în neoliticul mijlociu aparțin de fapt perioadei neoliticului târziu. Observațiile de stratigrafie comparată sunt evidente, la fel și datele C14.

Originea și răspândirea culturii Tisa

Originea sa este rezultatul evoluției locale a comunităților de origine Szakálhát din Ungaria de sud și nordul Banatului, cu cele ale culturii Banatului, faze influențate de „[ocul” Vin. a. C (Fig. IVf.1). Aria de răspândire cuprinde nordul Banatului. Printre stațiunile importante amintim Hodoni II (ceretări Fl. Drașovean), Cenad, Beșenova, Csóka (săpături vechi); importuri Tisa apar la Chișoda, Parja, pe Valea Mureșului la Lipova, Chesin și Brănița, iar în sudul Crișanei la Vlărand (amestecate cu materiale Szakálhát).

Evoluția, cronologia și stratigrafia

Pentru cultura Tisa nu există un sistem unitar de periodizare, de aceea se apreciază că este: **o fază veche** - de formare, cu tradiții Vin. a. C în sud, în Banat, la Cenad Beșenova și Hodoni (Lazarovici Gh. 1979, 155 și urm. cu ilustrația; Drașovean et alii 1996) sau cu elemente Szakálhát, în Crișana și sud-estul Ungariei: **una clasică** și **alta târzie**, în care sunt importuri Herpály.

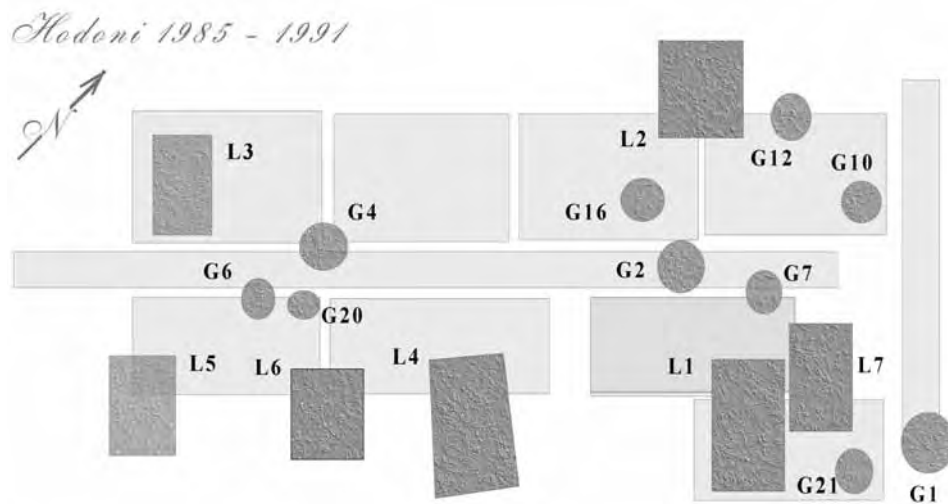

Fig. IVf.2. Hodoni, planul a[ezurii Vin. a. C (gropile) [i Tisa I (locuin]ele), dup\ Dra[ovean

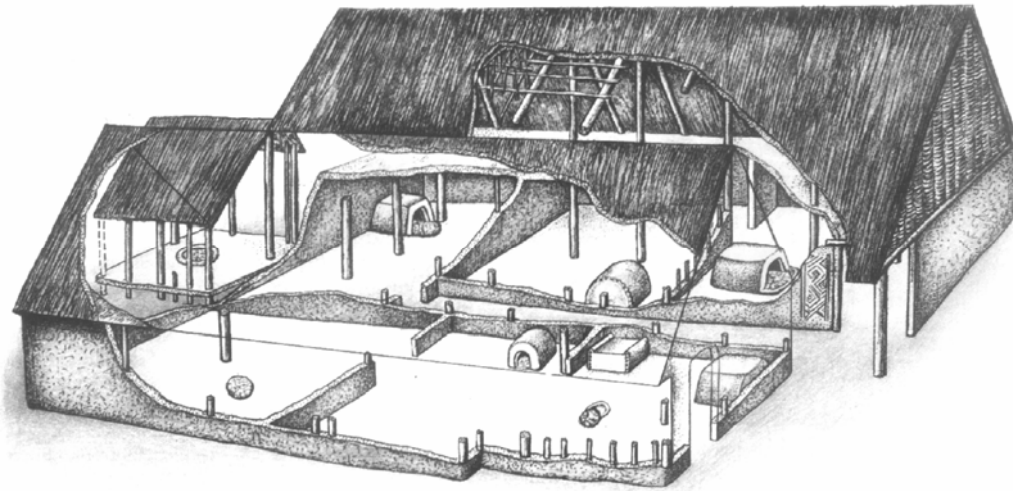

Fig. IVf.3. Gorzsa, cultura Tisa I, dup\ Horv\ath

Pe baza importurilor (Chi[oda, Par]a [i Vin. a), dar mai ales a stratigrafiei de la Hodoni (Dra[ovean et alii 1996), Uivar (Schier, Dra[ovean et alii 2004; Schier 2005) [i Gorzsa (Horv\ath 1982; 1987; 1991 [. a.), cultura Tisa urmeaz\ fazei Vin. a. C1. Evolu]ia sa este paralel\ cu Vin. a. C2 [i D1. Datele C14 necalibrate de la Hodoni indic\ o dat\ dup\ 3.920 ± 60 B.C. Sincronismele culturale cu celelalte grupe (Szak\alh\at – Tisa, Herp\aly, Polg\ar-Cs\oshalom: Raczky 1986; 1994; 1999/2000; 2002; Raczky et alii 2002) sau cultura Vin. a. indic\ acele[i palier cronologic.

A[ezurile

Despre a[ezurile culturii Tisa din Banat se [tie foarte pu]in, mai bine fiind cercetat\ a[ezarea de la Hodoni. Pornind de la descoperirile din NV Banatului ale lui Fr. Horv\ath, de la Gorzsa, Fig. IVf.3 (Horv\ath 1982; 1987; 1992), facem unele aprecieri asupra celor de la

noi. Așezările au mai multe straturi de locuire având formă de tell. Unele din ele sunt apărate de palisade, cum este cazul la Gorzsa. Una dintre cele mai vechi cercetări de amploare este cea de la Csóka. Așezarea este amplasată pe meandrele de inundație ale Tisei, în imediata vecinătate a drumului ce vine de la Senta spre Csóka, la 82 m altitudine, deci în zonă inundabilă, depunerile fiind cu 4 metri deasupra zonei.

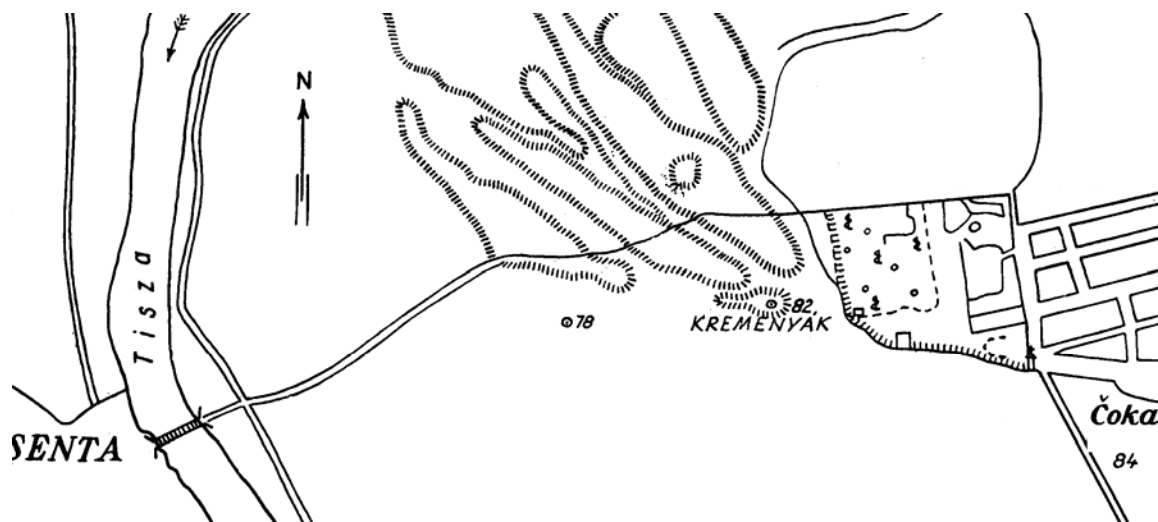
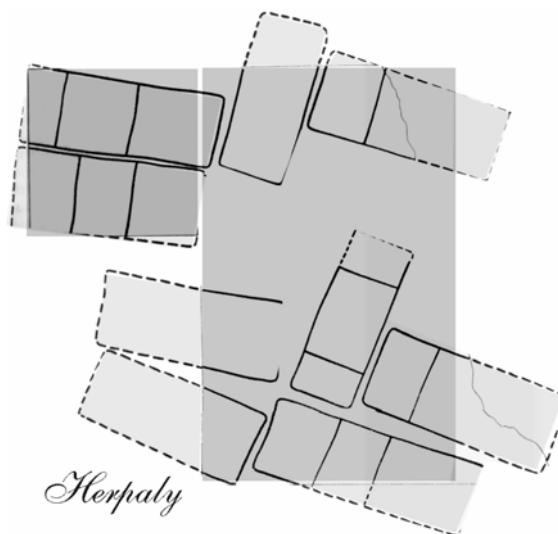

Fig. IVf.4. Așezarea de la Csóka, după Banner

Locuințele

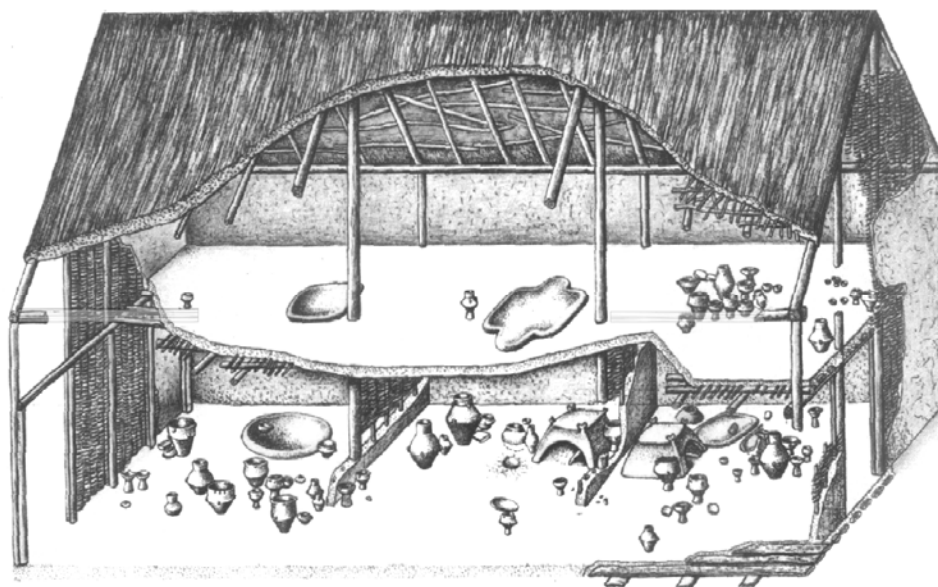
La Hodoni Fl. Drașovean semnaleză existența unor podele cu structură de pari pe care este lipită argilă. Structura este simplă și constă din pari subțiri, cu grosimea de cca. 4-7 cm, ceea ce nu ar permite susținerea greutății corpului uman. După felul în care au ars și-au rupt fragmentele de podină, observăm prezența unor structuri mai mari, ceea ce presupune existența și a unei alte structuri mai masive dedesubtul parilor (Fig. IVf.6; Fig. IVf.7, reconstituirea noastră). Podinele sunt bine arse ceea ce arată că au avut suficient oxigen, fiind ridicate de la sol. De altfel, la șaga s-a descoperit o structură similară, doar că aici peste bârne s-au pus frunze late (vezi Capitol IVh), bârnele fiind suficient de groase pentru a nu ceda; ele mai aveau o structură pe care stăteau.

Locuințele de la Gorzsa sunt formate din grupări cu mai multe încăperi, având uneori un plan similar cu cele viciene (Fig. IVf.3). Alteori însă, cum este cazul la Hodoni, locuințele sunt cu o încăpere, aranjate pe rânduri (Fig. IVf.2). Importanțele observații privind arhitectura culturii Tisa de la Hodoni, cele din zonele învecinate Banatului de la Gorzsa (Horváth 1982; 1987; 1992) sunt completate de cele la Herpály, Fig. IVf.4-5 (Kalicz, Raczkó 1987) unde s-au făcut cele mai moderne cercetări și au fost reconstituite unele tipuri de locuințe.

Herpály

Fig. IVf.5:a▲ Herpály, plan de a[ezare, b▼ locuin[ă cu etaj, dup\ Kalicz, Raczky

L4

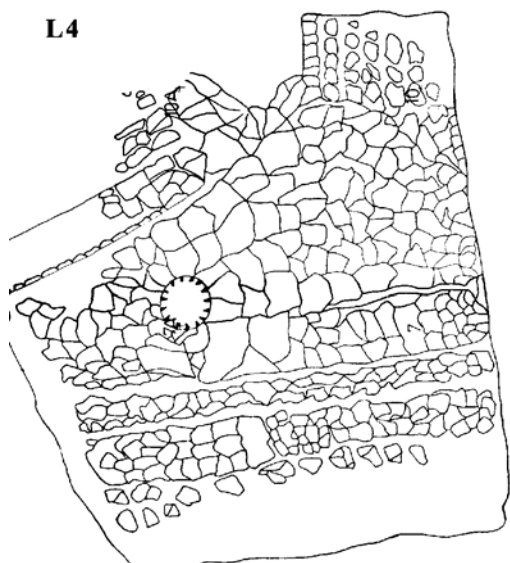

Fig. IVf.6. Planul L4 de la Hodoni, c. Tisa I, dup\ Dra[ovean

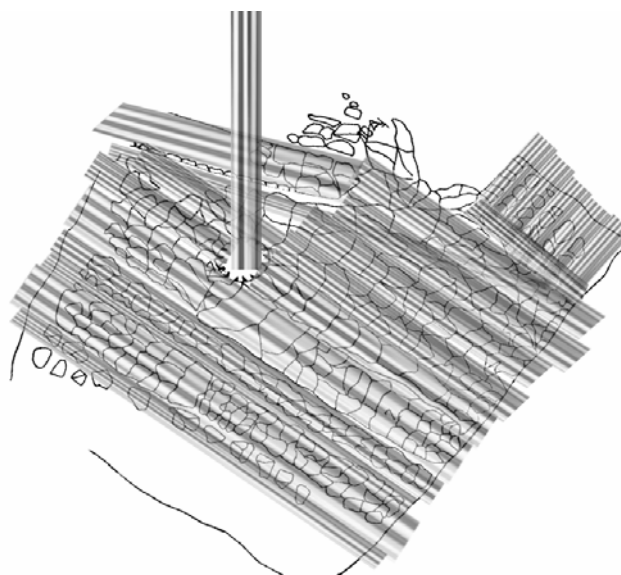

Fig. IVf.7. Reconstituirea noastră pentru Locuin[ă 4 de la Hodoni

Din cercetările de la „Ioka” avem unele informații despre structura lui Mora Ferencz (Banner 1960, fig. 3), dar din păcate nu putem separa complexe Tisa de cele aparținând culturii Banatului, unele mai vechi, altele poate contemporane. Numai în groapa II sunt materiale Tisa (Banner 1960, fig. XXV/12, XL/4), în restul complexelor acestea sunt amestecate cu cele din cultura Banatului (groapa III: *Ibidem*, pl. XV/13 XXVII/27; groapa VI: *Ibidem*, XXXVIII/16, 27; XXXIX/9; complex aparținând culturii Banatului, doar groapa V: *Ibidem*, XXX/19-20). Faptul că gropile au marginea în formă de pălnie se datorează modului de săpare din acele vremuri.

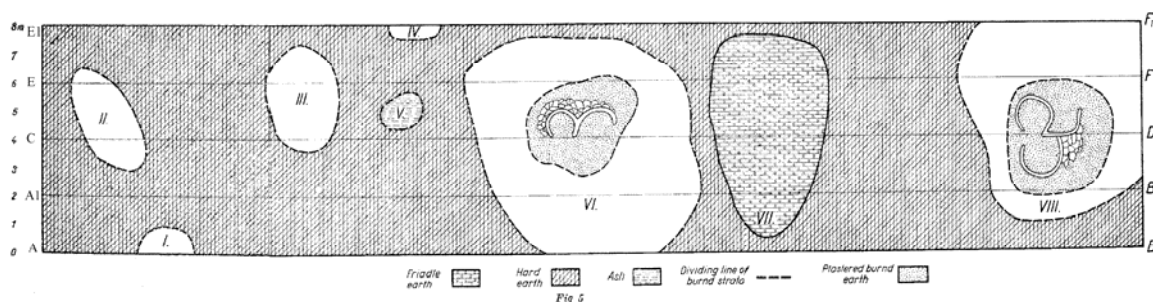

Fig. IVf.8. Splanaturile de la Csoka. Complexe din vremea culturii Tisa [i culturii Banatului, dup Banner

Structuri de locuințe suspendate, ca cele de la Hodoni din cultura Tisa, au apărut uneori [i la Parța la anumite părți de locuințe].

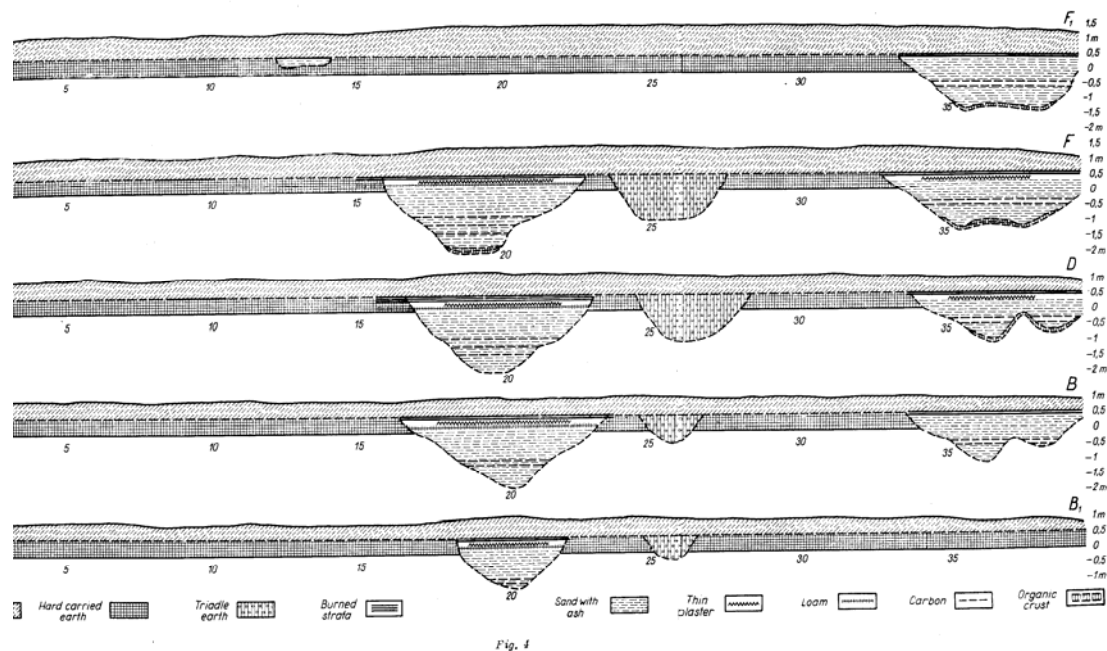

Fig. IVf.9. Splanaturile de la Csoka.
Complexe din vremea culturii Tisa [i culturii Banatului, dup Banner

Ele serveau probabil ca loc de dormit, iar casele mai mari, erau foarte probabil folosite ca magazine. Casele cu dimensiuni cuprinse de 1,8/2,4 x 2,2/2,6 m au apărut și la Parța, toate aveau podeaua suspendată (P4, P 25, „altarul de sud”, „altarul de est”, etaj la casa tribului, mesele altar A-D din Sanctuarul 2, dar [i la etaj: Rus, Lazarovici Gh. 1991,

113, fig. 25-3; Lazarovici Gh. et alii 2001, I.1: 93; 106, 114-115, 174, 231, 260, fig. 227; I.2: pl. 61-63, 68-69, 100 [. a.).

Arderea foarte bună, în prezența unei cantități mari de oxigen arată că acestea erau parțial suspendate permițând o ardere oxidantă [și temperaturi mari. Altfel, în cazul mesei – altar A din Sanctuarul 1, refolosit [și în Sanctuarul 2, coaptă doar la partea superioară, fără a avea aspect de chirpici (deși amestecul era similar, din lut și paie), s-au găsit structurile de bărne și nuiiele (Lazarovici Gh. et alii 2001, 206-208).

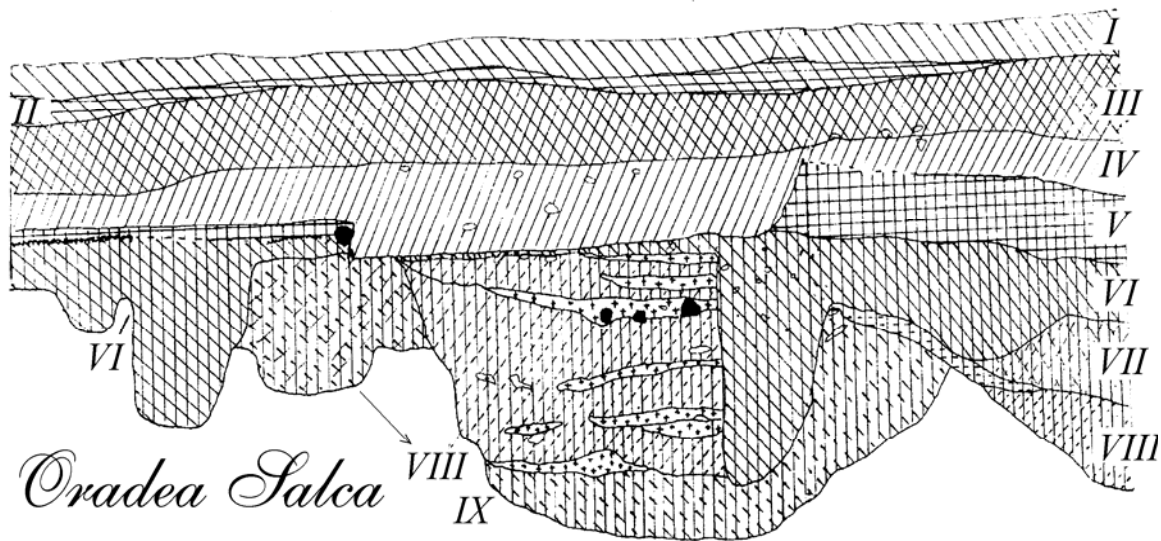

Fig. IVf.10. Profil de la Oradea Salca, după Sabin Luca

Unele din gropile de la Csóka sunt de la bordeie. Bordeie au apărut și la Oradea - Salca precum și gropi de la locuințe mari de suprafață, dar sunt puține referiri la arhitectura de acolo, deși au fost câteva sondaje. Din studiul profilului se poate observa prezența unor gropi de mari dimensiuni (Fig. IVf.10), adânci, provenind de la structuri masive de stânci. O situație similară apare în mai multe stațiuni la nivel Vinča C.

Numeroasele straturi de locuire de la Salca indică o locuire de tip tell ca cele de la Herpály sau Polgár – Csáhalom.